

שמעתא עמיקתא

גליון קכ"ו – פ' ויחי היתעמיג / קהילת "חניכי הישיבות" - רמות ב' האם אשה נאמנת על "בדיקת תולעים"

מבואר בשו"ע (י"ד סי' פד טע"ח) דמיני פירות שדרכן להתלע כשהם מחוברים, וכן כשדרכן להתלע בתלוש חיבים בדיקה, ולא יאכל עד שיבדוק הפרי מתוכו שמא יש בו תולעת. וכבר הארכנו בפרטי חיוב הבדיקה בגליון צ"ב, קחנו משם.

ויש לדון בנאמנות הנשים לענין בדיקת פירות וכדו' המחויבים בדיקה. דהנה בפסחים (ד) שנינו הכל נאמנים על ביעור חמץ אפי' נשים, כי בדיקת חמץ **מדרבנן** הוא, דמדאוי' בביטול בעלמא אפי' ליה הימנות רבנן דרבנן, ע"כ.

והקשו בתוס' כתובות (כח. ד"ה אלו נאמנין) דאפילו אם בדיקת חמץ היה מדאוי' נשים נאמנות דהרי כל **שיבדן** אפי' **בדאוי'** אשה מהימנא כמבואר בפרק המדיר (שם עב.). דתנן וקוצה לה חלה, ובניקור מעשים בכל יום שאנו סומכין עליהן, וי"ל דבירושלמי מפרש דבדיקת חמץ הוא "טורח" ונשים עצלניות הן ולהכי אי לאו דבדיקת חמץ דרבנן לא הוה מהימני, ע"כ. מבואר שבדבר שיש בו טורח נשים אינן נאמנות אפי' בחיוב דאוי' אפי' בדבר שביד, אבל בדליכא טורח נאמנות אפילו בדאוי' כל שהדבר ביודם הוא. וכן פסקו גדולי הפוסקים (עיי' **תהו"ד** (סי' נח) ו**נ"א** (י"ד סי' קכו טע"ג), **נ"א** (תל' א"א ס"ק ח ד"ה ט), **ביאור הגר"א** (י"ד סי' קכ אות לה), **גר"ז** (י"ד סי' א אות מב) ועוד, דנשים ועבדים מהימני בדבר שבידים אפי' מדאוי' ועיי' **בתוס'** פסחים (ד: ד"ה הימנונה רבנן) דכשהן נאמנות, אף בשל אחרים נאמנות, וכן פסק **השו"ע** (י"ד סי' קכו ט"ק כ"ט) וכן קטנו **החך יעקב** (סי' תלב סי' י, **ה"ב** (שם) ו**האג"מ** (י"ד סי' טו ד"ה אבל). דלא **כחמ"א** (סי' תלו סי' ח) פסק **כתוש'** עירובין (לא: ד"ה כא) המחמירים בזה דאינה נאמנת אלא בשל עצמה].

וכל זה היכן **שאתחזק איסורא**, אבל היכן שלא אתחזק איסורא נאמנות אפילו בדינים דאוי' אף כשאין הדבר **בידם** (עיי' **בשו"ע** (י"ד סי' קכו סי' כט), **ב"ש** (אה"ע סי' ד ס"ק ט) ו**מהר"ש** (י"ד סי' כט ד"ה א). וכן פסק **באג"מ** (י"ד סי' טו ד"ה הנה). ועייניש ד"ה וא"כ, ד"ה נמצא) דעיי' התיר לאשה יריש חכמה ונבונה ובעלת אחריות, להשיג על הכשרות, כי בידיה הוא שלא להניח להאכל דברים האסורין, וגם לא איתחזק איסורא. אלא דשוב דן בזה מטעם אחר והיינו משום שכתב הרמב"ם (תל"כ סי' פ"א ה"ה) דכל שימות שבישראל אין ממניא אלא איש, ועייניש שפסק דלצורך גדול שבטל חיות האשה ונבנה יש לסמוך על החולקים על הרמב"ם. ועיי' **בדרכ"ת** (סי' צד ס"ק יב ד"ה ונייני בשו"ת), **בשו"ת ונשיב** (תנ"ח סי' יט) ו**בבית שלמה** (י"ד סי' קנח).

אלא דכתב **המ"א** (סי' תלו סי' ק"ד וסי' תלו סי' ק"ח) ע"פ **הב"ח** (סי' תלד) לענין בדיקת חמץ דאין לסמוך לכתחלה על נשים כיון **דבדבר שיש בו טורחא יש לחוש שמא יתעצלו**, וכן פסק **המ"ב** (סי' תלב סי' ק"ח וסי' תלו סי' ק"ח).

וכן מציינו **במהר"ל** (או"ה סי' מו ס"ק ב ובי"ש"ש פ' אלו טריפות סי' ב ופ"ג סי' ק) לענין **בדיקת תולעים דאין הנשים נאמנות** בבדיקה שיש בה טורח דאמרינן עצלניות הן ואין נאמנות ככה"ג באיסור דאוי', ע"כ.

אלא **שהתורת חטאת** (ככלל מן אות ט) דחה דבריו דלא אמרינן דנשים עצלניות ולא יבדקו יפה כמו שאמרינן גבי שאר איסור דאוי', ואין המנהג כדברי המהר"ל הנ"ל, "ואפשר דטעמא מאחר דלא הוחזק איסורא גם כי יש הרבה צדדים להקל כמו שנתבאר לעיל (עיי' בהגה לקמון), אע"ג דאנו מחמירין מ"מ סמכינן עלייהו ופוק חזי מה עמא דבר". והנה בתורת חטאת לעיל שם מבואר דהצדדים להקל מהם מחמת דאפילו במחובר י"א דכ"י שלא רחשו מותרים. ועיי' **בפמ"ג** (סי' פד סי' ט"ז ס"ק לה) ו**שבט הלוי** (י"ד סי' קכו אות ג).

וכהתורת חטאת פסק **הט"ז** (סי' פד ס"ק יד). וכתב **השו"ע** (ס"ק לה) דאע"ג דבברירת דגים סתמים מותר דגים טהורים כתב **הרמ"א** (ס"ק קכו טע"ג) דאשה אינה נאמנת, שאני הכא דלא איתחזק איסורא, גם כי יש עוד צדדים להקל וכמ"י התורת חטאת הנ"ל והמנהג **יעקב** (שם אות לב) תמה דאדרבה הא מבואר להיאם כמ"י קכ"ז דכל דאיכא צדדים להקל, יותר אין להאמין לנשים, ואפשר לחלק בין צדדים ובין הרבה צדדים להקל, ע"כ. והביאו **הפמ"ג** (י"ד סי' פד סי' ט"ז ס"ק לה). ו**הערוה"ש** (אותיות פ"ג-פ"ד) כתי' דלא דמי לברירת דגים דאין זה דבר דהוה בתמידות ורק במקרה בעלמא ולא ידעו ולא יבינו ויתלו להקל מפני עצלותן, אבל בדברים שמעשים בכל יום ובכל שעה דובר ההוה בתמידות וידוע לכל, חלילה להן להוציא מתחת ידם בלא בדיקה יפה יפה, ע"כ. והנה מש"כ לחלק מברירת דגים לא משמע מהשיך שזהו החילוק. ועיי' **בשו"ת שבט הלוי** (י"ד סי' קכו אות ג).

ועיין **בכנה"ג** (הגהות ב"י אות טא) שכתב טעם אחר אמאי נשים נאמנות ע"ז, והיינו מטעם דהוה ספק דרבנן ולקולא. וביאר **בפמ"ג** (ש"ד שם) דהיינו כי בריה אינה בטילה מדרבנן. אולם דברי הכנה"ג צ"ע, דהרי זה שייך דוקא לענין ביטול ד"ל דשוב א"א לברר אם איכא בירקות תולעים כמבואר בשו"ע (ס"ט קג), אבל ירקות חיים כמו ב"סלס"י וכדו' כ"ז שאפשר לבדוק ולברור האיסור, לא שייך ביטול (עיי' **בט"ז** (סי' קד ס"א ק). ועיי' עוד **בכ"מ** (ככלל מן אותיות א-ג) ו**נחזיק"א** (י"ד סי' יד ס"ק ו ד"ה ונייעו), ואכמיל.) וכן העיר בקוצר **בפמ"ג** שם.

ובאמת **הפלתי** (ס"ק יט) כתב דלעולם נשים נאמנות, דיותר יש לסמוך על בדיקת נשים מאנשים שהם ממחרים ובעלי עסק ואין משגיחין כ"כ, אבל כשרצונו לאכול ירקות חיים כגון "סלאטי" וכדו' לא נאמנות משום דהוי ספק תורה, כי לא שייך ביטול דיכול לבדוק מעולם ושלש עד שימצא התולע, וא"כ הו"ל ספק תורה, וחז"י להקל, אבל במבושלים יש לסמוך, דהא אם בדקוהו עכ"פ מועיל בדיקתם להוציא מידי ודאי דיש שם רחש, ולא הוי רק ספק, וא"כ הו"ל ס"ס, ספק אם נשאר לאחר בדיקה או לא נשאר, ואת"ל נשאר דלמא נמוח. וגם לאחר ביטול א"א להכיר התולע או להסירו, ומהתורה בטל, רק מדרבנן בריה לא בטילה, וא"כ יש להקל בשל דרבנן, ע"כ.

אולם **בערוה"ש** (שם אותיות פ"ג-פ"ד) כתב על דברי הפלתי דחז"י לומר דנשים שלנו יקילו באיסורים מפני הטורח והלא ראינו טרחות המרובה בכל דבר השייך לאיסורים, אפילו אם הטרחה מרובה לא יניחו מידן בלא בדיקה יפה יפה, ובבדיקת ירקות וקטניות הלא יודעות שמוחזקין הן בתולעים ובודקות יפה יפה, ומימינו לא שמענו אפילו על צדיקי ואוגני עולם שלא יסמכו על נשותיהן הכשרות בבדיקת תולעים, ע"כ.

ולמעשה כבר פסקו **הפר"ח** (ס"ק לה) ו**החכ"א** (ככלל לח אות כה) כהשו"ע ודעימיה דסתם דבכל גוונא נאמנות. וכן **בפרי תואר** (ס"ק כג) כתב דלענין דינא כל אשה כשרה ומדקדקת במצות ושלמה בדעתה נאמנת, ע"כ. וכן פשט המנהג להקל בזה דלא כהפלת. (וכ"כ **בנתיב צדק** (סי' פד ס"ק קא), **בדרכ"ת** (ס"ק קנב) ו**במנחת יצחק** (י"ד ה"ל תולעים ע"ח כח אות בא). אלא **שבאג"מ** (י"ד סי' ט"ז לה) כתב דמין קרויט במדינותינו שבאירופה היה מין המצוי בו תולעים והיה אסור בלא בדיקה, ואף בבדיקה היו הרבה שלא רצו לסמוך על בדיקת נשים משום הטרחה הגדולה שהיה בבדיקת קרויט שהיו צריכין לבדוק כל עלה ועלה, ע"כ).

ואע"פ דלענין בדיקת חמץ מבואר בגמ' דבכלל נאמנות דרבנן הוא, וכתב **המ"ב** (שם) דמ"מ לכתחלה אין לסמוך עליהן משום הטרחה. כבר הבאנו לעיל מהתורת חטאת דשאני הכא לענין בדיקת תולעים דלא הוחזק איסורא ועוד דאיכא הרבה צדדים להקל, ע"כ. ואפשר דיש לחלק נמי דשאני בדיקת חמץ שצריכה טרחא יתירא טפי משאר הדברים, דהרי צריך בדיקה אחר חורים וסדקים.

ושו"מ **בערוה"ש** (שם) שהביא בשם **הרשב"א** (ריש תורת הבית) ד"בדיקת חמץ צריכה בחורין ובסדקין ונשים עצלות הן ומימר אמרי חמץ בחורין ובסדקין ליכא כו', הא בעלמא אפילו בדאוי' מהימני ומעשים בכל יום שאנו סומכין עליהם בניקור גדי וחלבים ומליחה ואע"פ שדן וניקור בשר צריך טרחא יתירתא, אלא שהן יודעות שיש חלבים וכו' שצריך לחטט אחריהן ובודקות יפה יפה, עכ"ל [ועייניש דאף לענין תחומין לא סמכינן עליה וכמבואר בעירו"ב כי צריך בקיאות לדקדק בקידור וריבוע והבלעה וכו'].

ומ"מ אם מצאו תולעים אחר בדיקתה כתב **האורחות חיים** (איסורי מאכלות סי' מא ד"ה ועל) דאסור לאכול מבדיקתה כתיבן מי שנמצא אחריו חלב (וחז"ל (כ"ג)), וה"מ שיהא דבר הנראה לעינים כגון חומט וכיוצא בו אבל התולעים המתלעים בתוך העלים שאינם נראים אלא אחר שילקטן מותר לאכול מבדיקתה, ע"כ. וכן פסק **השו"ע** (סי' פד טע"י).

והנה משמע מדבריהם דאפי' ב"פ מוצאים אותה מחזקתה. ושו"ר **בדרכ"ת** (ס"ק קנד) בשם **ספר בן אברהם** (סי' נ אות לט) שגם כתב כן אליבא דהמחבר, אכן אם אשה כשרה ונראה שהיא ענין שגגה הדרה לחזקת כשרותה ומחזירין אותה, ע"כ [ועיי' **בפרי תואר** (ס"ק כג) שגם כתב דכ"י כשמצאו אחר בדיקתה תולע גדול אבל כל שאין ניכר אלא אחר שליקה שרי, וה"ה תולעים דקים שא"י לחכיר בקל תולין בעגנה היתה, ע"כ. והביאו **הפמ"ג** (סי' פד סי' פ"ד ס"ק קא). וכ"ז לענין נאמנות של אשה, ולענין נאמנות של קטן עיי' בגליונות ר"ט ונ"ט מש"כ בסייד].

האם מותר להתחיל סעודה שלישית לאחר השקיעה

איתא בפסחים (קת) אמר רב כשם שהשבת קובעת למעשר כך שבת קובעת לקידוש, סבור מיניה כי היכי דקבעה לקידוש כך קבעה להבדלה, אמר להו רב עמרם הכי אמר רב לקידוש קובעת ולא להבדלה קובעת, וה"מ לענין מיפסק דלא מפסקין, אבל אתחולי לא מתחילין.

ופר"ש"ך כך קובעת לקידוש – שאסור לטעום עד שיקדש. וה"מ – להבדלה אינה קובעת לאפסוקי שיעבדלו.

ואמרינן עוד שם - ומיפסק נמי לא אמרן (דאין מפסקין - רש"י) אלא באכילה אבל בשתייה לא, ובשתייה נמי לא אמרן (דלא מתחלי - רש"י) אלא בחמרא ושכרא אבל מיא לית לן בה. ופליגא דר"ה, דר"ה חזייה להווא גבירא דשתה מיא קודם הבדלה אמר ליה לא מיסתפי מר מאסכרה, דתנא משמיה דר"ע כל הטועם כלום קודם הבדלה מיתתו באסכרה. רבנן דבי רב אשי לא קפדי אמאי.

ולדינא כתב **הטור** (רי"ש סי' רצט) - אסור לאכול שום דבר או אפי' לשתות יין או שאר משקין משתחשך עד שיבדיל בין בלילה ובין למחרתו. ומים מותר לשתות. אבל אם היה יושב ואוכל מבע"י והשכח לו א"צ להפסיק. ואם היה יושב ושותה והשכח צריך להפסיק. ופי' **הב"ח** דאם היה אוכל מבע"י אפי' חשיכה לו ודאי א"צ להפסיק, ודלא כמו שפסק הרי"ף דלא חתירו וכן באכילה אלא בספק חשיכה ולא בודאי חשיכה, ואם פסק הסמ"ק וכ"כ מהר"ק, דליתא, כך העלה הרא"ש בפרק ע"פ, וכן היא דעת הרמב"ם (פ"ד ה"ל ברכות), וכן נוהגים כל העולם. **מיהו ממהנה זה נחפשת מכשול בדורות אלו בכל סעודות גדולות ושבתות יחד ומתחילין לאכול בספק חשיכה שזה איסור גמור וא"א בדור הזה למחות בידיהם.**

ובמחבר (שם) כתב - אסור לאכול שום דבר או אפי' לשתות יין או שאר משקין חוץ ממים משתחשך עד שיבדיל, אבל אם היה יושב ואוכל מבע"י והשכח לו א"צ להפסיק. ואם היה יושב ושותה והשכח לו צריך להפסיק. וי"א דה"מ בספק חשיכה, אבל בודאי חשיכה, אפי' היה יושב ואוכל פורס מפה ומבדיל וגומר סעודתו. וכתב **הרמ"א** והמנהג פשוט כסברא ראשונה.

ו**כתב הט"ז** (ס"ק א) דבדעת ה"א איכא ב' חומרות, חדא דלא חתירו שלא להפסיק אלא בספק חשיכה, אבל בודאי חשיכה צריך להפסיק. והומרא שניה לענין התחלת הסעודה דאפי' בספק חשיכה לא יתחיל, דהא ע"ז קאי שא"צ להפסיק וממילא יש איסור להתחיל. ודעה קיימת דהיא דעת הרא"ש ס"ל דמיירי אפי' בודאי חשיכה דא"צ להפסיק, ולפי"ז יש קולא גם בהתחלה בספק חשיכה דשרי להתחיל. וע"כ כתבו הטור והשו"ע בריש הסי' דאסור לאכול **משתחשך** עד שיבדיל, דמשמע בספק חשיכה אין איסור, דהא עד שיבדיל קאמר ובספק חשיכה ל"ש הבדלה. וכיון דכתב הרמ"א דהמנהג פשוט כסברא ראשונה ממילא שרי להתחיל בספק חשיכה. וע"כ אין **להפליג המנהג בסעודות גדולות שישבין לתחילת הסעודה בספק חשיכה**. ומ"ח"ח כתב שיש איסור גדול בדבר ואין אפשרות למחות בידם. ולי נראה דשפיר יש לסמוך הרא"ש והטור בזה.

וכ"כ **בשו"ע** (ס"ק א) משמיה **הדרי"א** המובא בשלטי' **בכורים** (נ"ף כ"א: אות ג) דלא אסרו לשתות קודם הבדלה אלא בודאי חשיכה אבל בין השמשות מותר. אולם **בכמ"א** (ס"ק א) כתב לבאר דמ"ש המחבר משתחשך קובעת אפי' בספק חשיכה. ובס"ק ג' כתב דהבדלה קובעת בספק חשיכה, ודלא כעו"ש שכתב איפכא בשם הש"ג, דליתא.

ו**כתב שם הפמ"ג** (לשע"כ ס"ק א, וא"א ס"ק א' וג') דהמג"א ס"ל כהב"ח דאף לדעה קיימת אסור להתחיל בספק חשיכה, וכדמשמע בגמ' דלענין התחלה חז"ל לקידוש, והם ודאי אסור אפי' בספק חשיכה.

ובאר (ס"ק ה) אחר שהביא דעת המג"א והט"ז כתב דכרעת הט"ז מבוואר בש"ג בשם ירי"ז, והמג"א השיג על העו"ש בחינם. מיהו בפסקי תוס' כתב דבעל נפש יזהר מלאכול בספק חשיכה, אבל אין למחות ביד אחרים. עכ"ד.

בערוך האורחות חיים (ס"ב) כתב - יש מתרעמים על סעודות גדולות שמתחילין לאכול סמוך לחשיכה בשבת והוא איסור גמור (כ"ה וב"א), ויש מי שמתיר דאין האיסור אלא בודאי חשיכה (סי' ט"ז ס"א), וכדיעה זו הביא אחד מהגדולים בשם אב"ל שכתבו דבעל נפש יזהר לאכול ספק חשיכה אבל אין למחות ביד אחרים (א"ר ס"ק ט"ה), וכן משמע מדברי הרמב"ם פכ"ט דין ה' שכתב משיצא היום אסור לו לאכול ולשתות וללעו"ש מלאכה או לטעום כלום עד שיבדיל עכ"ל, הרי דווקא משיצא היום אסור, ועוד דרומיא דמלאכה נקט שזה ודאי לא שייך קודם חשיכה כמובן, ולכן **בשעת הדחק** יש להקל בזה עד שתחשך

הפריש חלה ושרפה בתבנית שבתנור, מה תקנתו

מצות עשה להפריש תרומה מהעיסה וליתנה לכהן, שא" (במדבר פט"ו פס"ב) "וראשית עריסותיכם תרימו תרומה", וראשית זה אין לו שיעור מן התורה, אפי' הפריש כשעורה, פטר את העיסה. ואין חייבים בחלה בזה"ז באר"י אלא מדבריהם, ותיקנו להפריש חלה בחו"ל כדי שלא תשכח תורת חלה משראל [עני' שישע' (יו"ד סי' שכב סעי' א)]. והנה אע"פ שהחלה שייכת לכהנים, בזמנינו שא"י לכהן לאכול החלה מחמת דליכא טהרה, החלה נשרפת, וכתב הרמ"א (סי' שכב סעי' ה) דנוהגין להשליכה לתנור קודם שאופין הפת. אולם זה היה במיהם שע"י האש שבתנור היה נכשר מבליות החלה, אבל בתנורים שלנו אין לעשות כן לכתחלה שהרי בדרך כלל במעלות חום שבו לא היה לליבון חמור לשרוף את הבליעות ונמצא החלה אוסרת מקום שהונח בה החלה כדי נטילה [עני' ברמ"א (סי' קה סעי' ה) שבדבר שהוא דאי' כחוש לא נאסר אלא כדי נטילה. והסכים לזה הש"ך (שם סי' טו) לענין איסורים דרבנן. ועי' עוד ברמ"א (שם סי' לו-לח), ועי' ברמ"א באו"ח סי' תס"ז (סעי' יד). וברמ"א (יו"ד סעי' ה)].

וכן יש להזהר שלא לשרפה על הצצות המצויות בזמנינו מטעם הנ"ל אפי' שורפה במקום שהלחבה יכולה לחמם את החצוצות לחום של ליבון חמור, או ע"י שעוטפים את החלה בנייר אלומיניום דבכ"יג אין עובר הטעם הבלוע בנייר לחצוצה דאין בליעה מכלי לכלי ללא רוטב וכמו שנבאר בזה ועוד חזון למועד בס"ד [ואע"פ שהרמ"א מחמיר בזה לכתחלה לפי הבנת רוב הפוסקים מ"מ הכא דומה להא דהתיר המ"ב בסימן תנ"א (סי' לד). ודלא כהאנני ישפה (ח"י סי' עב)]. ואם טעה ושרף החלה בתוך התנור ללא הפסק, חייב להכשיר התנור ע"י ליבון חמור (ועי' לקמן). אלא דיש לדון בגוונא טעמה ושרף החלה בכלי שלא מהני ליה ליבון, וכגון אם שרף החלה בתבנית (המתקלקלת ע"י ליבון) בתוך התנור והנה איכא היכי תימצא להכשיר התבנית וכן מה דרין התנור.

והנה כלים שנשתמש בהם בחמין, כפי תשישין כך הכשרן. וע"כ דבר שתשישו ע"י האור ללא משקה ובלע דבר "איסור", הכשרו ב"ליבון חמור" והוא עד שיהיה ניצוצות ניתזין מהם [עני' שישע' (סי' תנא סעי' ד). אלא שבכלים שלנו לא שייך להגיע לניצוצות ניתזין, ועי' בשו"ת בית אבי (פמ"ד סי' כ) ופוסק הגעלת כלים (עני' תמה) בשם בעל האג"מ הטעם לזה, ואע"פ מהני להו ליבון חמור ברמת החום גבוה, ע"י שישע' ומי"מ חובת ליבון הוא דוקא אם הכלי בלע איסור, אבל בחתירא בלע סגי בהגעלה (כגון שרופה להכשירם מברר לחלב), עי' בנקה"ב (סי' צג על הסי' ס"ק א) ובמ"א (סי' תנא סי' א) וסי' תנא סי' ק"ה]. וכן פסק המ"ב (סי' תנא סי' יטו)].

מעתה בני"ד דרשן את החלה ע"י האור, נמצא שנבלע (כדי נטילה כני"ל) בתבנית טעם התרומת חלה האסורה לזר ובזמן הזה אסורה אף לכהן [כ"כ בשו"ע (סי' שכב סעי' ד) לענין חלת חו"ל, וענין חלת חו"ל, עי' בשו"ע (יו"ד סי' שכב סעי' ה) וברמ"א (או"ח סי' תנו סעי' א) ונושא כליו] האם מותרת לכהן קטן וכו', ולפ"ז התבנית צריכה ליבון חמור [וכן דעת הגריש"א זצ"ל והגר"ק שליט"א (הבית בכשרותו סי' ט עמי רכה) דבכ"יג אסור להשתמש בתבנית עד שבלבנים אותה. ועי' בממ"א (סי' קמ"ז סי' ח) שכתב דכלי אף שנאסר רק כדי קליפה נמי אסור באינו בן יומין]. אלא שבזמנינו מצוי שהתבנית אינה ראויה ללבנה כי עשויות מחומרים המתקלקלים ע"י ליבון חמור וע"כ אין להם הכשר [עני' בשו"ע (סי' תנא סעי' א) דכלי אפי' שרק יעלו להתקלקל ע"י פעולת ההכשר השייך לו לא מהני ליה הכשר זה דחיס עלייהו, ועי' בממ"א (סי' תנא סי' ס"ק א) ובערוה"ש (שם אות ב) אם עבר בהכשירו].

אולם בני"ד (שבדרך כלל חתיכת החלה קטנה היא) נראה דאפשר להקל בזה ע"פ דעת השו"ע (סי' קכב סעי' ה) שפסק שאיסור מועט שנבלע בכלי שדרכו שלא להשתמש בו בהיתר מועט בכדי שיתבן זה טעם בהיתר נכדי ששתמשו בו הר"י מותר להשתמש בו לכתחלה, וא"כ היה כאן לא מבעיא בחלת חו"ל שמתבטלת ברוב כמותה פוסקים, אלא היה בחלת חו"ל דעכ"פ מתבטלת בששים כמבואר בשו"ע (סי' שכב סעי' א) [דהרי רק אותו מקום היכן שהונח החלה נאסר, דהרי איסור כחוש אינו מופעט בכל הכלי כמבואר במ"ב (סי' תנא סי' ק"ה) ועוד. ומטעם זיעה נמי אין לאסור דהרי זיעה ביבש להרבה פוסקים ליכא, עי' במנח"ש (ח"ב סי' טו), ואכמ"ל. והנה אפי' אם אין לה אלא שוליים קטנים מ"מ אם רחבה נמי לית לה בה כמ"ש בחכ"א (כלל מהות כא, בנ"א סי' מג) דאף בקערות רחבות ואין שאין שוליה גבוהות איכא בחתיכה המונחת עליה ששים נגד הקליפה. ואע"פ שהש"ך (סי' סט סי' סה) לא כתב כן היינו בזמנו שהקערות היו דקות ביותר. וכ"כ בדרכ"ת (שם סי' קמ"ח) בשם עוד פוסקים]. ואע"פ שהש"ך (סי' סט סי' טו) והש"ך (סי' קכב סעי' א) פסקו דלא כחשו"ע, מ"מ אכתי דעת השו"ע חזי לצרופי להקל לא בט"ז (סי' קה סי' א) בנבנות הטי"ט שצ"כר עשיתו לו להקל, וכ"כ בחב"ב האמר (סי' קיב סעי' א) [עכ"פ באינו בן יומין במקום הפסד מרובה (והטעם להקל כי יש לצרופי נמי דעת מ"ד אברהם (שם) המיקל בכ"יג דאינו בן יומין, וכן ה"ג מהרש"א (שם) נוטה להתיר בכ"יג, ועי' בדרכ"ת (שם סי' ק"ח). ועוד יש לצרף דעת המנחת יעקב (כלל מהות סי' סד) שהביא דיש מותרים בכלי שבלע איסור דרבנן וא"י להכשירו בדמקום הפסד גדול יש להתיר להשתמש בו אחר מעת לעת. ועי' בחכ"א (כלל מהות א), בנב"ז (יו"ד סי' ת"י סי' טא), בג' מהרש"א (ר"י קכב) ומש"כ בזה בליון קייט. (ועי' עוד בבית דוד (סי' קכא סעי' ה) שמצדד דאם הגעילו כלי הצריך ליבון כדבעד אין לאסור התבטיל דלא נאסר רק טעם קלוש, ויש פוסקים דבשעת הדחק והפי"מ וא"י בענין אחר היו כדבעד, ע"כ. והביאו בשו"ת מלמד להועיל (יו"ד סי' טא)]. וכן יש לצרף דעת הטי"ט (סי' קלו סי' א) שכתב דלא גזרו כלל איסור נטיל"פ באיסורים דרבנן, והעדר השלחן (סי' קיג אות כ) כתי' דכך היא דעת רוב הפוסקים, (עני' בזה בממ"א (סי' תנא סי' ק"ה) וסי' צג שישו"ד סי' ג ד"ה והנה אכן), ודו"ק].

וכן יש להקל ע"פ דברי הפת"ש (סי' צא סי' ט) שהביא מדברי החמודי דניאל דאם נפל איסור חס בכלי "ואינו יודע" באיזה מקום והוא מיעוט הכלי בטל ברוב, והוסיף שם דאם הוא כלי דאפשר בהגעלה צריך הגעלה. וכן נקט הכה"ח (שם). ולפ"ז אם שרף החלה במקום אסור אוליגן אחר רוב הכלי אם אינו יודע עתה מקומו ולא צריך הכשר. והיתר זה מהני אף בגוונא ששרף החלה "בתנור", וכ"כ להדיא בממ"א (סי' תנא סי' ט) [עני' תנא סי' ט]. אלא דכל זה בחלת ארץ ישראל דאע"פ שבוה"ז חיובה מדרבנן מ"מ עיקר חיובה מה"ת, אבל בחלת חו"ל אפי' היכן דליכא טעמים הנ"ל להתיר, י"ל דניתן לסמוך על דעת בעל העיטור (ח"ב יד ע"ג הובא בטור יו"ד סי' קכא) הסובר דאע"פ דאמרו חז"ל (ס"ה ס"ה) דכלי חרס לא מהני ליה הכשר, היינו בכלי שבלע איסור דאין, אבל אם בלע רק איסור דרבנן מהני ליה הגעלה ג"פ דבכ"יג שמחלף המים כל פעם [עני' בדרישה (יו"ד סי' קכא סי' ה) ובחזו"א (יו"ד סי' מד סי' א) שכת' מדין להחליף המים כל פעם, ע"י שישע' (שם טעם), וה"ה הוא שבלע איסור מה"ת מהני ליה הכשר הנ"ל של אחר מעת לעת דנפנס טעמו ושוב אינו עשוי אלא מדרבנן [ועי' בדברי מלכיאל המובא לקמן שביאר באורך הטעם של בעל העיטור, ומש"כ שם דיוצא ע"י הגעלה ג"פ אלא דמשהו נאסר, כ"כ החזו"א (או"ח סי' קכב סי' א) וע"כ כתי' דלא מהני האי תקנה לפסח. וכ"כ במה"ם ש"ך (יו"ד סי' קמ"ד וכן מוכרח), אולם בפני משה (ירושלמי תרומות פי"א הי"ד ד"ה א"ל) מבואר דיוצא כל הבלעי. ועי' עוד בג' מהרש"א (יו"ד סי' קיג על סעי' טז)].

אלא דאין קיי"ל כסברת הבעל העיטור דוקא באיסורים דרבנן שאין להן עיקר מה"ת, וכגון בישול עכו"ם וכדו' [עני' בטור וב"י (יו"ד סי' קכא) ובשו"ע (יו"ד סי' קיג סעי' טז) ועי' בב"ח" (שם אות צה) שהביא מ"מ אם מהני האי הכשר כשהוא ב"ן]. ולפ"ז י"ל דה"ה בנ"ד דהרי כבר כתבו הטור (יו"ד סי' קכא) והב"ח (שם אות יא) דחלת חו"ל אין לה עיקר מה"ת. וכ"כ הש"ך (יו"ד סי' שכב סעי' ד) דבחלת חו"ל דאין לה עיקר מה"ת ומהני לה הגעלה ג"פ].

ואע"פ שהבעל העיטור איירי בכלי חרס החייב הגעלה (ולא ליבון). מ"מ י"ל דמודה דאף בכלי מתכת החייב ליבון מהני האי הכשר, דק"ו הוא אם הקילו בכלי חרס שאינו יוצא מדמויו לעולם ק"ו לכלי ששייך בו הכשר (אלא דעתה עלול להתקלקל), ואע"פ שזה בלע ע"י האור, מ"מ כלי חרס גרע טפי דאין לו הכשר כלל, משא"כ כלי מתכות שבלע ע"י האור דמהני ליה ליבון עכ"פ. שו"מ בדברי מלכיאל (ח"ג סי' נו) שדן בני"ד וכתב כדברינו, והביאו במקראי קדש (פסח ח"ב סי' כא אות ב), וע"י שישע' משי"כ בנוגע לני"ד, ודו"ק. ועי' בתה"ל"ד (סי' שיח סי' א) דמספקא ליה אם מהני הגעלה ג"פ בכלי חרס שבלע איסור שאין לו עיקר מה"ת הצריך ליבון. אולם בשו"ת מלמד להועיל (יו"ד סי' נא) כתב דיש סברא דמהני גם בה"ג.

ונראה דעכ"פ בשעת הדחק יש לסמוך ע"י אף בחלת אר"י במקום שיש לצרף עוד צדדים מהנ"ל. וזה בצירוף דעת הרשב"א המובא בב"י בסי' קכ"א הסובר דחלה בזמן בזה אף באר"י אין לה עיקר מה"ת. וכן דעת המהרש"ל והדרישה (שם אות ז). וכן נקטו החזו"א (דמאי סימן ט"ז סי' יז ויו"ד סי' כח סי' כ) ד"ע ענין] והשבט הלוי (ח"ב סי' ר"ט) דתרומה בזה"ז וכן חלת אר"י בכלל אין עיקר מה"ת דמהני הכשר לכלי חרס.

ועי' עוד בדברי מלכיאל (שם) דסיים דיש לדון ג"כ שיוכל להשאל על החלה (היכן שאכתי הלחם לא נאכל), ואף שכבר נשרפה החלה מ"מ הרי יש הטעם הבלוע בכלי, ע"י שישע' אך צ"ע אם מותר להשאל דהא תהא למפרע הברכה שבירכו על הפרשת החלה לבטלה. כמ"ש בג' מהרש"א (יו"ד סי' שכב על הטי"ט סי' ב) בשם החו"ל (סי' קל), אלא דהחת"ס (יו"ד סי' שפ) כתי' דאין ברכתו לבטלה בכ"יג. וכן משמע ברמ"א (יו"ד סי' שכב סעי' א), ועי' עוד בזה במהר"י אסאד (או"ח סי' קל). ומ"מ מסתבר דעדיף לסמוך על הכשר וכנ"ל שלא להכנס בספק ברכה לבטלה [ועי' עוד במקראי קדש (שם) מש"כ בשם הבית יצחק (ח"ב יו"ד סי' קלד) לענין להשאל על הבלוע], ודו"ק].

ממש, מיהו לכתחילה ודאי יש להדר שלא לבא לידי כך ויתחילו לכל הפחות בשעת השקיעה ותבא עליהם ברכה.

ובגר"ז (שם סי' כב) כתב - ואפילו היה יושב ושותה מבעוד יום צריך להפסיק כשמיגע בין השמשות שהוא ספק לילה וכו', ויש מתירין אפילו להתחיל בבין השמשות בין לאכול לו לשנות ואין איסור אלא בודאי לילה שאין הוא זמן הראוי להבדלה, וכן נתפשט המנהג בסעודות גדולות שמתחילין בביה"ש ואין למחות בידם כיון שיש להם על מה שיסמכו, אבל העיקר כסבא הראשונה.

ובח"י אדם (נה"ל שבת כלל ח" ט"ז) סתם וכתב דכיון שהגיע ספק חשיכה אסור לאכול עד שיבדיל. וכן סתם בבא"ח (שי"ש פרשת ויצא סי' י"ח) דכיון שהגיע ספק חשיכה אסור לאכול או לשנות עד שיבדיל. והנה לענין סתם אכילה ודאי דלכתחילה יש להחמיר ולהמנע מאכילה לאחר שקיעת החמה, אלא דיל"ע באדם שלא הספיק להתחיל סעודה שלישית עד זמן השקיעה, כיצד ינהג.

ובכ"ח חיים (לגר"ח פלאגי סי' ל"ז עני' ט) סתם וכתב דאפי' בספק חשיכה יכול לעשות סעודה שלישית. אולם בפתח הדבר (סי' ב) אחר דשו"ט בדברי הפוסקים הנ"ל כתב - ונמצא כפי זה דדעת הרב ב"ר והרב מג"א והרב מהר"ש והרב מאמר והרב חיי אדם ז"ל לאסור להתחיל בסעודה בספק חשיכה, אך דעת הרב ט"ז והרב נהר שלום ז"ל להתיר להתחיל בספק חשיכה. וכיון דרבו האוסרים לאסור מדינא, נראה דהכי אית לן למנטק. כי מזה יש להרגיש במה שראיתי למוריני הרב נ"ר בספרו כף החיים (סי' לו אות ע"ח) שכתב דאפילו בספק חשיכה יכול לעשות סעודה שלישית, דמכל מה שאספתי מדברי הפוסקים ז"ל נראה בהפך, דלדעתם המיקל בזה אין לו על מה לסמוך.

ובמשנ"ב (סי' א) העלה לדינא דיש להפסיק ולאכול אפי' בספק חשיכה, ומ"מ לענין סעודה שלישית אם לא אכל מקודם בודאי צריך לאכול אפי' אחר השקיעה (ואפי' לשאר דבר אכילה אם הוא תאב לאכול ולשתות ג"כ אין להחמיר עד חצי שעה שקודם צה"ס).

וביאר דבריו בשו"ע (סי' ב) דכיון שהוא דבר מצוה יכול לסמוך על שיטת הרו"ח, וגם הרא"ש אפשר שסובר כן, ואפשר עוד דאין ספק דרבנן ודוחה ספק איסור דרבנן, גם מהטעמים שכתבנו בכה"ל, וגם העולם נוהגין להקל בזה.

איברא **בדבש"כ** (ח"ב סי' י"ז ס"ד, ושם בהערה י"ח) העלה לדינא דאחרי השקיעה כל בעל נפש לא יטול ידיו ולא יתחיל לאכול סעודה שלישית, וזאת ע"פ מה ששמע מהגרש"ז **איוערבך זצ"ל** - דלכאור נראה דבא"י גם אסור להתחיל סעודה שלישית מדי כששקעה החמה, כיון שהה תוך חצי שעה של חיוב הבדלה, ואף שלענין זה ססמוך תפילה ערבית מהני מה שגילגל להתפלל בשעה קבועה או אם יש מי שיוכיר אותו (עי' סי' רלה במ"ב סי' יז ובהערה צ"ב סי' יט). אבל אין לו מועיל כלל לחצי השעה הסמוכה לחיוב הבדלה, ועי' סי' רצ"ט במ"ב סק"א ובהערה צ"ב סק"ד שגם משום הבדלה אסור להתחיל תוך חצי שעה, וע"ש בב"ה"ל ד"ה החטא שדרה הבדלה לענין התחלה לקידוש לענין הפסקה. אלא דלפ"ז לכאורה גם כעשר דקות לפני השקיעה הו"ל תוך חצי שעה וצ"ע. אלא דקיי"ל לעיל סוף הערה י"ז (דלענין קודם שקיעת החמה דקיי"ל טפי י"ל בדמקום מצוה עוברת לא גזרו חז"ל ע"ש), עכ"ל.

ומ"מ פשוט וברור דלכתחילה יש לחוש לדעת האוסרים ולהקפיד להתחיל את הסעודה השלישית קודם שקיעת החמה.

[כתב ע"י הרב ש. פ. שליט"א]

פניני מוסר עניני שבת קדש

"איסור מלאכה בשבת" (א)

שביתת השבת היא כדי להפנות לענינים רוחניים - וטעם "לקדשו", שהוא וזכרנו בו להיות קדוש בעינינו, כמו שאמר וקראת לשבת עונג לקדשו ח' מסכ"ו. והטעם שזוהא השביתה בעינינו, בעבור שהוא וסם קדוש להפנות בו מעסקי המחשבות והבלי' הזמנים, ולתת בו עונג לנפש ברכי' ח', ולתת אל' החכמים ואל' הנביאים לטעום דברי' ח', כמו שאמר "מדעת את חזקת אל' חיות אל' חוש ולא שבת" שזוהא דרם כן... וזו טעם שביתת הבהמה, שלא תהא בלגנו מחשבת עליה"ו. (רמב"ן שמות כ, ח)

טעם שכל' לשביתה - כדי לתת מעלה למלאכה - י"ע דרך השכל במצות השבת... שלא להטריח את הבריות בעגל תירי' בכל הימים, אלא שיהיה להם יום מנוחה בשבוע, שינוחו בו מן המלאכות ומטורח הגופות, ומה יהיה שביעית חייו של אדם במנוחה והשקט... ואע"פ שהשבת מקובלת ורשי' התורה והאמונה בנינים עליה הנה זה מדרך השכל אפשר להאמין בו" (רבנו בחיי שמות כ, ח)

נערך ע"י מחבר סדרת "עבודת המועדים"

העלון נתם בעילום שם
להצלחת התורם ומשפחתו